

УДК 821.161.2(09)Шевченко

Кирило Козлов

ORCID: 0009-0006-8213-0424

РЕЦЕПЦІЯ ПОСТАТІ ТА ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІКАЦІЙ ВЕБПОРТАЛУ CULTURE.PL

Анотація. Розвідку присвячено дослідженню ролі постаті Тараса Шевченка та його творчої спадщини для поляків і українців на матеріалі публікацій про письменника в польськомовному та українськомовному розділах Culture.pl – заснованому Інститутом Адама Міцкевича інтернет-порталі, який щодня поповнюється оглядами й статтями на літературні, музичні, кінематографічні та інші теми, що пов'язані з культурним життям поляків і їхніх сусідів. Такі сайти неабияк спрощують процес пошуку й ознайомлення з новою інформацією, адже користувачі не потребують багато часу та грошей на відвідування книгарень і купівлю необхідної літератури.

Зі свого боку, аналіз дозволяє виявити українсько-польські зв'язки, а також указати на спільне у світогляді Тараса Шевченка та польських митців, зокрема антиімперські погляди й утвердження свободи як однієї з найважливіших цінностей. Водночас дослідники, спираючись на спогади знайомих із Пророком поляків, пишуть про його негативне ставлення до шляхти, що, звісно, зумовлено передусім походженням Кобзаря та складними історичними відносинами двох народів.

Ключові слова: Тарас Шевченко, шевченкознавство, українсько-польські культурні зв'язки, українська література, польська література.

Інформація про автора: Козлов Кирило Юрійович, магістрант, кафедра полоністики Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Електронна адреса: officialkyrylokozlov@gmail.com

Kyrylo Kozlov

RECEPTION OF TARAS SHEVCHENKO'S PERSONALITY
AND WORKS ON THE BASIS OF PUBLICATIONS
OF WEB PORTAL CULTURE.PL

Abstract. *The article is devoted to the study of the role of Taras Shevchenko and his creative heritage for Poles and Ukrainians based on the material of publications about the writer in the Polish and Ukrainian sections of Culture.pl, an online portal founded by the Adam Mickiewicz Institute, which is updated daily with reviews and articles on literary, musical, cinematic and other topics related to the cultural life of Poles and their neighbours. There are several sections of the site that differ in the language of publication: in addition to Polish and Ukrainian, materials can also be read in English and Russian (although the Russian-language version has not been functioning since April 2022, as the Adam Mickiewicz Institute suspended its updates indefinitely due to Russian aggression against Ukraine).*

The world of modern technology greatly simplifies the process of getting acquainted with new information: now it is no longer necessary to sign up for a library or look for a bookstore to read interesting publications, as they can almost always be found on the Internet (although for professional research, of course, you should turn to academic literature). The World Wide Web also facilitates cultural exchange, as it is now much easier to learn new things about a country by browsing a website.

For its part, the analysis allows us to identify Ukrainian-Polish ties, as well as to point out the similarities in the worldview of Taras Shevchenko and Polish artists, including anti-imperial views and the affirmation of freedom as one of the most important values. Polish futurists and avant-garde artists were directly interested in Taras Shevchenko's work and poetics, but there is also a growing interest on the part of Polish biographers in the writer's biography, in particular in the issues of his stay in Warsaw and his acquaintance with Polish artists. Polish art lovers pay attention to Taras Shevchenko's paintings, namely his landscapes from exile and those depicting Ukraine. At the same time, researchers, based on the memoirs of Poles who knew the Prorok, write about his negative attitude towards the szlachta, which, of course, was primarily due to the Kobzar's origin and the complex historical relations between the two nations.

Key words: *Taras Shevchenko, Shevchenko studies, Ukrainian-Polish cultural ties, Ukrainian literature, Polish literature.*

Information about author: *Kyrylo Kozlov, Master's student, the Department of Polish Studies, Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.*

E-mail: *officialkyrylokozlov@gmail.com*

Kyryło Kozłow

RECEPCJA OSOBOWOŚCI I TWÓRCZOŚCI TARASA SZEWCZENKI NA PODSTAWIE PUBLIKACJI PORTALU CULTURE.PL

Abstrakt. *Artykuł poświęcony jest badaniu roli Tarasa Szewczenki i jego twórczego dziedzictwa dla Polaków i Ukraińców na podstawie publikacji o pisarzu w polskiej i ukraińskiej sekcji Culture.pl, portalu internetowego założonego przez Instytut Adama Mickiewicza, który jest codziennie aktualizowany recenzjami i artykułami na literackie, muzyczne, filmowe i inne tematy związane z życiem kulturalnym Polaków i ich sąsiadów. Takie strony znacznie upraszczają proces wyszukiwania i czytania nowych informacji, ponieważ użytkownicy nie muszą poświęcać dużo czasu i wydawać pieniądze na odwiedzanie księgarni i kupowanie potrzebnej literatury.*

Ze swojej strony analiza ujawnia ukraińsko-polskie związki, a także wskazuje na podobieństwa w światopoglądzie Tarasa Szewczenki i polskich artystów, w tym antyimperialne poglądy i afirmację wolności jako jednej z najważniejszych wartości. Jednocześnie badacze, opierając się na wspomnieniach Polaków, którzy znali Proroka, piszą o jego negatywnym stosunku do szlachty, co oczywiście wynika przede wszystkim z pochodzenia Kobzara i skomplikowanych relacji historycznych między oboma narodami.

Słowa kluczowe: *Taras Szewczenko, studium szewczenkowskie, ukraińsko-polskie związki kulturowe, literatura ukraińska, literatura polska.*

Nota o autorze: *Kyryło Kozłow, student studiów magisterskich, Katedra Polonistyki Edukacyjno-Naukowego Instytutu Filologii Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Tarasa Szewczenki.*

E-mail: *officialkyrylokozlov@gmail.com*

Одним із видів мистецтва, що якнайкраще відбиває відносини різних народів, справедливо вважають літературу. Показовою в цьому дискурсі є стаття Миколая Глінського “Polsko-ukraińskie miejsca wspólne w literaturze”, або «Польсько-українські точки перетину в літературі»¹, у

¹ Тут і далі – переклад мій. – К. Ю.

якій автор розглядає, зокрема, антиімперські мотиви у творчості Тараса Шевченка та Адама Міцкевича, наголошуючи на значущості теми в умовах сьогодення. Певну схожість, на думку Миколая Глінського, легко відстежити в антицарських творах із Шевченкової збірки «Три літа» – «Сон», «Кавказ» і «Великий льох»: «Згадуються вірші Міцкевича з “Додатку” (прототипу всього антиімперського поетичного дискурсу) до III частини “Дзядів”, із якими Шевченко був добре знайомий» [6].

Порівнюючи постаті обох письменників з образом пророка, автор також наголошує на переосмисленні Кобзарем негативного бачення українсько-польської історії, яке проілюстровано у вірші «Полякам». Зі свого боку, на це вплинуло знайомство на засланні з борцями за свободу Броніславом Залеським і Зигмунтом Сераковським: «Разом із ними він [Тарас Шевченко] розділив біду поневірянь і будував плани майбутнього визволення підкорених народів від московського ярма, разом вони створили міжнаціональну підпільну мережу опору» [6].

У статті «Мови Польщі, або в пошуках утраченого розмаїття Європи» Миколай Глінський міркує над особливостями розвитку мов народів Центральної та Східної Європи й змальовує Тараса Шевченка як основоположника нової української літератури, чия культурна діяльність показує опозиційну реакцію на загарбницьку політику сусідів: «У своїй творчості Шевченко послідовно дотримується класової позиції: для нього писати українською мовою означає вживати мову селян, гноблених панами» [5]. На відміну від польських поетів-романтиків, що походили зі шляхти, Кобзар мав інше походження – кріпацьке. Звідси показовим є те, як змальовують події Коліївщини Юліуш Словацький у «Срібному сні Соломеї» та Тарас Шевченко в «Гайдамаках». Натомість «Слово про Якуба Шелю» Бруно Ясенського видається авторові статті ближчим до вже згаданої Шевченкової поеми: «У цьому творі, присвяченому подіям галицького повстання 1846 року, Ясенський, як і Шевченко, приймає погляд селян і бачить головну провину в несправедливих і глибоко нелюдських суспільних відносинах» [5].

Відзначає Миколай Глінський і пожвавлення в міжвоєнний період інтересу до поезики Кобзаря з боку польських футуристів та авангардистів, яких зацікавила ритміка віршів, численні аліте-

рації, анаграми, а також парономазії. Безсумнівно, творчому добробку Тараса Шевченка надають великого значення й у наш час, про що свідчать хоч би звернення до його слів протестувальників під час Революції Гідності: «Здається, що в сучасну епоху зростання соціальної нерівності голос Шевченка, сповнений морального обурення та гніву, може звучати ще більш актуально й автентично, а сам поет зі своїм демократичним посланням має шанс стати героєм і ключовим голосом європейської поезії» [5].

На польськомовній версії сайту можна знайти ще чимало згадок про Кобзаря, однак здебільшого вони епізодичні. Наприклад, Ростислав Крамар у публікації про Богдана Лепкого, автора першого підручника з української літератури для поляків, пише: «Завдяки співпраці з Лепким видавництво УНІ [Українського наукового інституту] видало один із томів 16-томного видання творів Тараса Шевченка, до якого ввійшли польськомовні переклади віршів українського пророка» [4].

Якщо ж казати про інші види мистецтва, то польського читача також цікавить внесок українського митця в розвиток живопису. На порталі можна переглянути картини Тараса Шевченка із запланування, серед яких вирізняються помітно сумні баракові пейзажі, і з України – ті, що насичені традиційним образом степу [7, 8].

В українськомовних статтях так само висвітлено зв'язки Кобзаря з Польщею і польськими митцями. У дописі «Чи був Шевченко у Варшаві?» доктор філологічних наук Олександр Боронь апелює до свідчень науковців і різноманітних історичних джерел, щоб з'ясувати, чи справді Пророк міг відвідати місто над Віслою, зокрема подає думку літературознавця Євгена Кирилюка про те, що, якби Тарас Шевченко побував у Варшаві, вона мала б викликати певні враження, а відтак письменник неодмінно закарбував би їх у власних творах [2]. Джерелами легенди про перебування Тараса Шевченка в польській столиці та його навчання в художника, зі свого боку, стали лист Варвари Репніної, знайомої українського митця, до свого сповідника, нотатка біографа Михайла Чалого в «Основі», короткі спогади Миколи Костомарова, опубліковані в празькому виданні «Кобзаря» 1876 року, а також публікація Миколи Білозерського в журналі «Кіевская старина» 1882 року, однак

історик Микола Ткаченко в статті «До питання про перебування Шевченка у Варшаві» 1959 року відкидає всі теорії і зауважує, що «і В. Репніна, і М. Чалий, і М. Білозерський некритично поставилися до оповідань про поетове життя і записали їх без належної перевірки» [2].

Деякі згадки про Варшаву все ж таки можна знайти у творах Пророка, а саме в поемі «Гайдамаки», посланні «І мертвим, і живим...», у вірші «У неділеньку у святую», уривку з драми «Никита Гайдай», повістях «Варнак» і «Капитанша» та тексті «Дари в Чигирині 1649 року», проте жодних прямих указівок на відвідини міста вони не мають, про що пише й автор допису: «Можна припускати, що Варшава втілювала для Шевченка польську державу. Водночас його творчість не виявляє ознак безпосередніх вражень від польської столиці. Тож у підсумку в нас немає підстав говорити про Шевченкове перебування у Варшаві як достовірний біографічний факт» [2].

У статті «Спогади польських друзів і знайомих Тараса Шевченка» Олександр Боронь аналізує мемуари, шукаючи в них згадки про Кобзаря. Зокрема, в особистому щоденнику польський письменник Юліан Беліна-Кенджицький детально описав знайомство з Пророком на Козиному болоті в Києві, навіть занотувавши репліки, що свідчать про політичні погляди Тараса Шевченка: «З нашими панками не втнеш. Вони будуть однією щокою тобі посміхатися, а другою – Москві. Всі вони з одного боку дьогтем мазані, а з другого – салом московським» [1]. Засуджував письменник і поляків через історичні непорозуміння, негативно відгукувався про стан закріпачених селян, проте «в поляків він цінив висоту манер, гуманні почування більше, ніж у москалів, любов і безмежне пожертвування ідеї вольності» [1].

Примітною є і публікація Броніслава Залеського «Польські вигнанці в Оренбурзі», у якій автор, окрім згадок про жорстоке ставлення до політичних засланих, пише також про знайомство з Тарасом Шевченком, його ненависть до шляхти та, зрештою, про вірш «Полякам», що постає символом бажання порозумітися з польським народом. Чимале значення мають листи Кобзаря з Броніславом Залеським, які містять багато інформації про знайомства й твори Пророка, що згодом були втрачені. Якуб Гордон у своїй книжці "Soldat,

czyli Sześć lat w Orenburgu i Uralsku» («Солдат, або Шість років в Оренбургу та Уральську») 1865 року так само згадує про політичні погляди Тараса Шевченка: «Не любив ляхів, не терпів москалів, і анітрохи не приховував цього. Незалежна Україна була ідеалом його мрій, а революція – шляхом для досягнення цих прагнень; можна сказати, що дивився на світ через червоні окуляри» [1]. Ян Станевіч пригадував, що Кобзар був неймовірно пригнічений засланням, натомість про візію письменником українсько-польських взаємин зазначив таке: «Спільні демократичні погляди і спільна доля поєднали його з польськими засланцями. Він завжди говорив, що у Польщі та Україні є один спільний ворог – москаль» [1].

У статті «Як в Україні сприйняли польський роман про Шевченка» Олександр Боронь розглядає феномен популярності роману «Українські ночі, або Родовід генія» Єжи Єнджеєвича – письменника, що досліджував біографію Тараса Шевченка й переклав та впорядкував багато його творів. Книга вирізнялася поєднанням цікавих фактів із життя Пророка з авторським емоційним викладом. Для створення позитивного іміджу роману в Україні доклали зусиль польські україністи Стефан Козак і Флоріан Неуважний: майже відразу після появи твору науковці почали поширювати про нього інформацію в часописах та серед літературних кіл, а також усіляко сприяли його публікації, однак зіштовхнулись із суворістю радянської цензури та бюрократії.

Уперше українською мовою твір був перекладений і виданий у Канаді Євгеном Рослицьким 1980 року, проте потрапити до нас тоді він не міг через ту ж таки повсюдну цензуру. У радянській Україні роман почали друкувати в перекладі Віктора Іванисенка лише 1988–1989 років у журналі «Київ». Відтоді до твору Єжи Єнджеєвича звертаються українські шевченкознавці: Світлана Задорожна, Артем Галич, Наталія Погосян, Лілія Овдійчук та ін. [3]. Отже, роман «Українські ночі, або Родовід генія» не лише поглибив знання поляків про Тараса Шевченка, а й дозволив українським дослідникам краще зрозуміти, якою бачать постать Пророка за нашим західним кордоном.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що сайт Culture.pl не тільки репрезентує творчість польських діячів, а й досліджує їхні

зв'язки з представниками інших народів. Попри відмінності, культура України та Польщі має багато спільного, саме тому дописувачі порталу нерідко апелюють до надбань нашої спадщини, аналізуючи взаємовпливи. Літературознавці наголошують на схожих рисах у творчості Тараса Шевченка й передусім Адама Міцкевича, що виявлено в їхніх антиімперських поглядах і возвеличенні свободи. Ба більше, обох письменників можна назвати пророками для своїх націй. Що ж до розбіжностей, то тут справедливо можна відзначити негативне ставлення Кобзаря до шляхти: усе ж таки складні історичні взаємини поляків і українців даються взнаки, однак Тарас Шевченко рефлексує на цю тему у вірші «Полякам», який був написаний під враженнями від знайомства та спілкування з польськими засланнями, і сподівається на порозуміння в майбутньому.

Утім, варто додати, що статті видання Culture.pl орієнтовані на масового читача, тобто на людину, яка, скажімо, лише виявляє інтерес до культури загалом, а не досліджує діяльність певних майстрів фахово. Хоч це й швидкий спосіб дізнатися цікаві факти про митців і їхні зв'язки, для детальнішого ознайомлення з темою необхідно звертатися до академічної літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боронь О. Спогади польських друзів і знайомих Тараса Шевченка. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/spohady-polskykh-druziv-i-znayomykh-tarasa-shevchenka> (дата звернення: 05.03.2024).
2. Боронь О. Чи був Шевченко у Варшаві? *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/chy-buv-taras-shevchenko-u-varshavi> (дата звернення: 05.03.2024).
3. Боронь О. Як в Україні сприйняли польський роман про Шевченка. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/yak-v-ukrayini-spryuynaly-polskyu-roman-pro-shevchenka> (дата звернення: 05.03.2024).
4. Gliński M. Bohdan Łepki – autor pierwszego podręcznika literatury ukraińskiej dla Polaków. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/pl/artikul/bohdan-lepki-autor-pierwszego-podrecznika-literatury-ukrainskiej-dla-polakow> (дата звернення: 05.03.2024).
5. Gliński M. Języki Polski, czyli w poszukiwaniu utraconej różnorodności Europy. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/pl/artikul/jezyki-polski-czyli-w-poszukiwaniu-utraconej-roznorodnosci-europy> (дата звернення: 05.03.2024).

6. Gliński M. Polsko-ukraińskie miejsca wspólne w literaturze. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/pl/artykul/polsko-ukrainskie-miejsca-wspolne-w-literaturze> (дата звернення: 05.03.2024).

7. Taras Szewczenko – obrazy z zesłania [galeria]. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/pl/galeria/taras-szewczenko-obrazy-z-zeslania-galeria> (дата звернення: 05.03.2024).

8. Taras Szewczenko – rysunki z Ukrainy [galeria]. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/pl/galeria/taras-szewczenko-rysunki-z-ukrainy-galeria> (дата звернення: 05.03.2024).

REFERENCES

1. Boron O. *Memoirs of Taras Shevchenko's Polish friends and acquaintances* [Spohady polskykh druziv i znaiomykh Tarasa Shevchenka]. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/spohady-polskykh-druziv-i-znayomykh-tarasa-shevchenka> (date of access: 05.03.2024).

2. Boron O. *Was Shevchenko ever in Warsaw?* [Chy був Шевченко у Варшаві?]. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/chy-buv-taras-shevchenko-u-varshavi> (date of access: 05.03.2024).

3. Boron O. *How a Polish novel about Shevchenko was received in Ukraine* [Yak v Ukraini spryynialy polskyi roman pro Shevchenka]. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/yak-v-ukrayini-spryynyal-polskyi-roman-pro-shevchenka> (date of access: 05.03.2024).

4. Gliński M. Bohdan Łepki – autor pierwszego podręcznika literatury ukraińskiej dla Polaków. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/pl/artykul/bohdan-lepki-autor-pierwszego-podrecznika-literatury-ukrainskiej-dla-polakow> (date of access: 05.03.2024).

5. Gliński M. Języki Polski, czyli w poszukiwaniu utraconej różnorodności Europy. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/pl/artykul/jezyki-polski-czyli-w-poszukiwaniu-utraconej-roznorodnosci-europy> (date of access: 05.03.2024).

6. Gliński M. Polsko-ukraińskie miejsca wspólne w literaturze. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/pl/artykul/polsko-ukrainskie-miejsca-wspolne-w-literaturze> (date of access: 05.03.2024).

7. Taras Szewczenko – obrazy z zesłania [galeria]. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/pl/galeria/taras-szewczenko-obrazy-z-zeslania-galeria> (date of access: 05.03.2024).

8. Taras Szewczenko – rysunki z Ukrainy [galeria]. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/pl/galeria/taras-szewczenko-rysunki-z-ukrainy-galeria> (date of access: 05.03.2024).